

Současné přístupy k rozvoji foneticko-fonologické jazykové roviny

Logopedie a jazykověda

- problematická oblast – tzv. **fyziologický věk** pro přítomnost odchylek artikulace, tzv. fyziologická dyslalie
- absence respektovaných informací o obsahu pojmu „fyziologické odchylky artikulace“
- v období tzv. fyziologických odchylek se již **objevují a fixují mechanismy**, vedoucí k navození odchylek od intaktní populace

nelze odvrátit pomocí nespecifických motorických cvičení
či se sluchovým rozlišováním

Logopedie a jazykověda

- nedostatek informací o tzv. fyziologickém vývoji artikulace = aplikace péče o děti se SP na přelomu 19. a 20. století
- **u neslyšících dětí** nelze počítat se spontánními vývojovými mechanismy X **u dětí slyšících** vývoj artikulační schopnosti plynule (vnímání řečového projevu okolních osob a vývoj vlastní fonologické diskriminace)

Časté schéma logopedické praxe:

- přítomnost odchylky artikulace určité hlásky = uplatnění **metody vybavení intaktní artikulace** této hlásky

bez ohledu na vývojové a diferenciálně diagnostické jevy

Rozvoj diferenciální diagnostiky odchylek artikulace

Artikulační poruchy (12,5 % z vzorku 320 dětí)

- Articulation Disorders – produkce konstantních záměn či odchylek (Substitution or Distorsion) v limitovaném množství fonémů
- poruchy se nemění v závislosti na tom, zda jde o produkci spontánní nebo dle opakování

Rozvoj diferenciální diagnostiky odchylek artikulace

Opoždění vývoje fonologického rozlišování (57,5 % z vzorku 320 dětí)

- Phonological Delay
- vývojové přetrvávání úrovně nižšího věku v oblasti vývoje fonologické diference

Rozvoj diferenciální diagnostiky odchylek artikulace

Stabilní fonologické poruchy (20,6 % z vzorku 320 dětí)

- odchylky vývojového charakteru i konstantně produkované nevývojové odchylky
- v našich podmínkách vývojová dysfázie

Rozvoj diferenciální diagnostiky odchylek artikulace

Nekonstantní fonologické poruchy (9,4 % z vzorku 320 dětí)

- různé varianty odchylek při opakovaném užití stejných slov
- nevývojové odchylky, nejsou shodné s běžným opožděním fonologického rozlišování
- vztah těchto symptomů k projevům řečové apraxie
- v našich podmínkách řečová dyspraxie, verbální dyspraxie, specifická artikulační neobratnost

Průpravná cvičení fonemického rozlišování

- zaměření na sluchové rozlišování výrazů se zaměřením na **rozlišení hlásky L od jiných hlásek**
 - ➡ především od hlásek, kterými dítě hlásku L nahrazuje
 - ➡ nebo hlásek, kterým se náhrada zvukově přibližuje
- především rozlišení **L proti hláskám J, V, H, U**
- **příklady** vhodných dvojic: **LANA – HANA, LANA – VANA**
- neefektivita fonemického rozlišování dvojicemi zvukově výrazně **vzdálenými** a nespecifickými cvičeními typu rozlišování různých zvuků od sebe

Intervenční strategie u fonologických záměn hlásek

- proces vývoje artikulace zároveň procesem vývoje fonologické diferenciaci hláskových zvuků

Přístup k **trvalým** artikulačním odchylkám:

- tradičně substituční metody s podílem průpravných cvičení přímo vázaných na konkrétní artikulační pohybové prvky

Přístup k fonologickým **záměnám** hlásek:

- respekt k fyziologickým vývojovým mechanismům – i přítomné **přechodové jevy** – nahrazování či eliminace určité hlásky

Intervenční strategie u fonologických záměn hlásek

- nejpozději se vyvíjejí hlásky, které předpokládají předchozí vytvoření jednodušších artikulací

 úžinové a polozávěrové hlásky

 nároky na vývoj **fonologické diferenciacce**
i na **stupeň motorických schopností**

- hlásky, které dítě z fonetického hlediska ještě nepoužívá (správně), **již z hlediska fonologické diferenciacce užívá**
- intaktní artikulace těchto náhradních hlásek = nutný mezistupeň ke spontánnímu vybavení dalších hlásek

J-L

L-R

Č,Š-Ř

Vývoj hlásky R

PŘI NAHRAZOVÁNÍ ZVUKEM L

 vhodné podpořit její intaktní artikulaci a průpravu pro navození vibrace hrotu jazyka

- i u dítěte 2-3letého **fyziologickou nezatěžující** cestou podpora vývoje a vybavení správného zvuku hlásky R

PŘI HRDELNÍ ARTIKULACI

- pokud je u 3letého dítěte **stabilizována odchylná artikulace**

 nutno navozovat nový artikulační vzor hlásky

Fonologické rozlišování sykavek

- izolovaně umí, vázne fonologická diferenciacie ve slovech a větách
 - negativní vliv přetěžování **nediferencovanými** zvukovými a zrakovými podněty od nejranějšího dětství (masmédiá)
- terapii zaměřit na sluchovou a zrakovou **diferenciaci blízkých zvuků** hlásek a jejich rozlišování ve slovech a větách

Fonologicky orientovaná kontrastní terapie

1. zapojení celé **skupiny blízkých zvuků** – Č, Š, Ž nebo C, S, Z s následnou podporou fonologické analýzy uvnitř skupiny
 2. rozvoj fonologické diferenciacce **celé skupiny zvuků** (např. Č, Š, Ž) od zaměňovaných hlásek (např. T, D)
 3. následně podpora jejich **vzájemného odlišení** – soulad se spontánním vývojem artikulace u dětí
- od počátku nutnost spojení terapie s realizací **intaktní kontrastní polohy** mluvidel při realizaci hlásek

Fonologicky orientovaná kontrastní terapie

Odlišná artikulační a fonologická obtížnost části artikulačně snadných hlásek:

- fonologická diferenciacie K a G oproti hláskám T a D
- fonologická diferenciacie Ď, Ť, Ň oproti hláskám D, T, N

➡ vhodné zaměřit se nejprve na více exponované hlásky, nejčastěji L a Č, Š, Ž

➡ v praxi často přednostní zaměření na K a G (vysoký podíl na srozumitelnosti mluvy + vysoká motivace dítěte i rodiny úspěchem)

➡ naproti tomu Ď, Ť, Ň později – velmi fonologicky obtížné (i ve spojení s grafémem)

Fonologicky orientovaná kontrastní terapie

- nutno **zachytit** včas tendence k preferování odchylného percepčně-motorického vzoru hlásky
- pokud vlivem vzoru z okolí dítě začíná preferovat artikulaci hlásky R odchylně
 - ➔ nutno započat navozování hlásky s využitím **substituční hlásky** či **mechanických pomůcek**

Vliv vhodných intervenčních aktivit

Vliv včasného počátku **ve věku od 2-3 let:**

- ve věku **2,5 roku** zvládají **výslovnost hlásky L ve všech slovních spojeních**
- jako **3leté hlásku R**
- uvedené hlásky používají bez cíleného postupu fixace či automatizace
- spontánní vybavení hlásek R, Ř či C, S, Z

Zdroje

Neubauer, K. (2011). *Artikulace a fonologické rozlišování hlásek*. Havlíčkův Brod: Tobiáš.

Čechová, M. (2000). *Čeština, řeč a jazyk*. Praha: ISV.

Čermák, F. (2011). *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Praha: Karolinum.

Hrubý, J. (1999). *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Praha: FRPSP.

Klenková, J. (2006). *Logopedie*. Praha: Grada.

Gúthová, M. & Šebiánová, D. Terapie dyslalie. In Lechta, V. (2005). *Terapie narušené komunikační schopnosti: jak předcházet rozvoji odchylek výslovnosti u dětí*. Praha: Portál.

Salamonová, A. Dyslalie. In Škodová, E. & Jedlička, I. (2007). *Klinická logopedie*. Praha: Portál.

Bernthal, J. E., Nicholas, J., E. & Jedlička, I. (2007). *Articulation and phonological disorders: speech sound disorders in children*. Překlad Jana Křížová. Boston, Mass: Pearson/Allyn.